

БЪЛГАРСКА АКАДЕМИЯ НА НАУКИТЕ
ИЗВЕСТИЯ НА ИНСТИТУТА ЗА БЪЛГАРСКИ ЕЗИК „ПРОФ. ЛЮБОМИР АНДРЕЙЧИН“
Книга XXXIII

**СТЕПЕН НА ПРОЯВА НА ПРИЗНАКА
ПРИ ПРЕВОД ОТ РУСКИ**

**(върху оценъчни прилагателни от оригиналния текст на
„Майстора и Маргарита“ на М. Булгаков и неговия превод
на български и на английски)**

Иво Панчев

**DGT. A.BG.2, ГД „Писмени преводи“
на Европейската комисия**

**DEGREE OF SIGN EXPRESSION IN TRANSLATIONS FROM
RUSSIAN INTO OTHER LANGUAGES**

**(Based on evaluative adjectives from the original
text of M. Bulgakov's "Master and Margarita" novel
and its Bulgarian and English translations)**

Ivo Panchev

DGT. A.BG.2, Directorate-General for Translation, EC

Резюме. Съпоставителното изучаване на лексика от езици с различна степен на родство е постоянно актуална тема на езикознанието. Чуждестранният език е задължителен инструмент за задълбочен анализ на родния език в цялата палитра на езиковите лексикални явления. Изучаването на чуждестранния език е тясно свързано с теорията и практиката на превода и както отбелязват някои учени, наличието на превод(имост) може да се посочи като необходимо предусловие за междуезикова съпоставка. Интересът към съпоставителното изучаване на лексиката до голяма степен предполага заявен интерес към превода и занимания с превод. Сред езиковите ситуации, които заслужават особено внимание при превод, са тези, в които има изразена степен на проява на признака. Съпоставката на подобни преводи може да даде ценна информация.

Ключови думи: превод от руски на български/английски, степен на проява на признака, оценъчни прилагателни

Abstract. The comparative study of languages with various degree of relation is a linguistic subject that would always be relevant. Foreign language knowledge is an essential requirement for the deep analysis of a native language against the backdrop of an extensive palette of lexical phenomena. Foreign language learning in its own right is closely connected with the theory and practice of translation, and therefore, as a number of scholars have duly observed, the attribute of translatability could be included as a prerequisite for interlinguistic comparison. The interest in the contrastive study of vocabulary most certainly indicates a confirmed interest in translation and the practice of translation. Among the noteworthy linguistic situations in view of translation, there are those with discernible degree of sign expression. The contrastive analysis of such examples provides us with valuable information.

Keywords: translation from Russian into Bulgarian/English, degree of sign expression, evaluative adjectives

I. Въведение

Предвид приетата теза, че преводимостта може да се разглежда като необходимо предусловие за съпоставката (Данчев/Danchev 2001, 91, 101), настоящото изследване се базира на материал от руски текст и неговия превод на български и английски език¹. Изборът на езиков материал произтича от идеята на изследването – да се анализира как явлението „степен на проява на признака“ намира израз в руския, българския и английския език. Като носител и изразител на това явление са избрани прилагателните имена и по-конкретно техен подклас, известен като *оценъчни прилагателни*. Езиковият материал е екскерпиран от текста на романа „Майстора и Маргарита“ на М. Булгаков. Сред причините за избора на това класическо литературно произведение за източник на езиков материал основно място заема моралната проблематика, която е засегната в него. Тази проблематика предполага употребата на голям брой разнообразни оценъчни прилагателни и съответно – достатъчен материал за изследване на степента на проява на признака.

В изследването с помощта на лексикална съпоставка се разглеждат механизмите на езиково представяне на степента на признака в българския, английския и руския език и се посочват и анализират някои прилики и разлики. Резултатите биха могли да послужат за изводи относно лингвокултурната специфика на съпоставяните езици с различна степен на родство² (теорети-

¹ Текстът е създаден по плановата подтема „Съпоставителен поглед към степента на проява на признака в българските и руските [оценъчни] прилагателни (върху материал от руския оригинал и българския превод на романа „Майстора и Маргарита“ на М. Булгаков)“, която е част от темата „Съпоставително-типологични аспекти на лексикалните и граматичните изследвания в родствени и неродствени езици“, разработвана в Института за български език „Проф. Л. Андрейчин“ под ръководството на П. Легурска.

² Руският, българският и английският са родствени като индоевропейски, а българският и руският език са славянски и близкородствени.

чен план) и за едно по-задълбочено навлизане в механизмите на превода и интеркултурната комуникация (теоретико-приложен план). Предложеният анализ би могъл да допринесе и за литературоведските изследвания, защото засяга някои аспекти на езика на М. Булгаков.

Съпоставката на степента на проява на признака в български и руски език е обект на научен интерес в българската лингвистика. Сред работите, посветени на този проблем, може да се посочат тези на И. Червенкова (Червенкова/Chervenkova 1975), М. Кузова (Кузова/Kuzova 2016), Л. М. Василиев (Василиев/Vasiliev 2014). Ценни ориентири за изследването намерих и в по работите на И. Мелчук (Мелчук/Mel'čuk 1967) и П. Легурска (Легурска/Legurska 2016).

При работа с оценъчни прилагателни изследователят среща сложната същност на оценката. В природата на оценката първичен е концептът за доброто, за това, което има стойност. Търсенето на „изначалното и безусловно добро“ обаче е като търсенето на философския камък, отбелязва Н. Арутюнова (Арутюнова/Arutiunova 1999, 131). След като прави обзор и коментар на главните теории за ценностните съждения, авторката стига до заключението, че оценката е парадоксална, тъй като стойностното (ценностното) е едновременно зависимо и независимо от външния свят. Между мотива за оценката и самата оценка няма пряка връзка. Макар да може да бъде обяснена, оценката не може да бъде верифицирана. И наистина, всеки може да се позове на определени качества, които според него оправдават направената положителна или отрицателна оценка, но друг лесно може да обърне плюса в минус и обратно. Това с особена сила важи за естетическата и в по-малка степен – за етическата оценка. Н. Арутюнова в крайна сметка се спира на определение за същността на оценката, което нарича „нормативно, разширено с телеологически принцип“. То предполага извеждане на доброто като нещо, към което всички се стремят (Арутюнова/Arutiunova 1999, 180–183). Тогава налице е норма, изразена с положителна оценка, и отклонение от нормата, изразено с отрицателна оценка. В настоящата работа това разграничение е оставено на заден план, тъй като основният фокус е друг.

За разграничаването на оценъчни от не-оценъчни прилагателни в изследването се придържам към четирите признака на оценъчните прилагателни, изведени от И. Стоянович: градация, оразмереност (еднопосочна и многопосочна), наличие/липса на експеримент, оценъчност (от положителни или отрицателни тип) (Стоянович/Stojanović 2015, 2–4). Тъй като авторката пише за естетически прилагателни и за оценъчна употреба на обикновени прилагателни, тя не подлага на съмнение съществуването на оценъчните прилагателни като отделен подклас.

II. Степен на проява на признака

Степента на проява на признака и свързаната с нея положителна или отрицателна оценка при оценъчните прилагателни присъстват в езика на граматично и лексикално ниво.

На граматично ниво това става чрез степените за сравнение – сравнителна и превъзходна. Формите за двете степени в славянските езици могат да бъдат синтетични и аналитични (подробно за това явление пише например Ст. Буров (Буров/Вуров 2014). В българския език е останала само аналитичната форма – *по-красив, най-красив*, докато в руския и английския съжителстват синтетична и аналитична форма – *красивее/более красивый, красивейший/самый красивый* (рус.), и *more beautiful, the most beautiful, prettier, the prettiest* (англ.). Степенуването показва степен на проява на признака при сравнявани обекти. Когато степента на признака се проявява, без да се основава на съпоставка, може да се говори за абсолютна, или елативна форма. Чрез елативната форма се изразява пределна (или много голяма) степен на даден признак, без да има сравнение с друг предмет (Тилев/Tilev 2011, 113). Например: *Този плейър е една мегаинтересна джаджа* (бълг), *Плеерът – преинтересна вещица* (рус.), *That player is a very interesting gadget* (англ.). Елативът е по-характерен за руския, отколкото за българския език, и при превод от руски на български език адекватното му „побългаряване“ зависи в голяма степен от добрия езиков усет и познания на преводача. В помощ на преводача работят немалкото синонимни конструкции в двата езика. В българския език са особено продуктивни прилагателните с представки *мега-*, *супер-* и *хипер-*³ (Тилев/Tilev 2011, 115). Р. Цонев и Е. Атанасова, които изследват „абсолютната превъзходна степен“ в интернет сленга, също потвърждават активната употреба на тези представки в български езиков материал, извлечен от интернет форум (Цонев, Атанасова/Tsonev, Atanasova 2016, 68–69).

В английския за усиление на степента на проява на даден признак се използват отделни думи/съчетания, наречени интензификатори (*intensifiers*). Например често срещани интензификатори в разговорния английски са съчетанията *hell of a (helluva)* ‘прекомерно или с прекомерен размер’. Например *hell of a pain* (много силна болка); *like hell* (твърде много); *it is raining like hell* (вали много силно). По-нататък в текста ще обърнем повече внимание на свързаните с „дяволското начало“ прилагателни, които усилят степента на проява на признака в трите езика.

Освен морфологично изразените интензификатори на степента на проява на признака (степените на сравнение) в езика има и семантични интензификатори. Те не остават встрани от интереса на българските учени. Ценна информация за природата на подобно интензифициране съдържа написаното от М. Кузова. Авторката посочва следното: „Ако изпреварим аргументите, формулировката на общия извод би била следната: експресивната

³ В българския преводен текст на „Майстора и Маргарита“ липсват думи с представки *супер-/хипер-/мега-/ултра-*. Това може да свидетелства за две неща: а) образуваните с тези представки думи са по-скоро разговорни; б) тези думи навлизат активно в езика едва през последните десетилетия. В английския текст се среща представката *super-* в думи като *superhuman* и *supernatural*, но тя няма същата „елативна“ функция като в българския език.

оценка и оценената степен типично се изразяват с участието на контраст, на парадокс“ (Кузова/Kuzova 2016, 153). Пример за подобна парадоксалност са съчетания от рода на *дяволски приятно, ужасно хубаво* (бълг.) и *сатанински хороша, ужасная радость* (рус.) (Кузова/Kuzova 2016, 155). В ексцерпирания от „Майстора и Маргарита“ материал присъстват прилагателните *дявольский, ужасный* и *сатанинский* и съответните им български и английски преводи, като тези прилагателни понякога играят, а друг път не играят ролята на интензификатори. Всъщност, от гледна точка на лексикалната съчетаемост в езика не може да става дума за парадокс. И. Мелчук разглежда семантичните параметри в лексиката през призмата на учението за диференциалните признаци, достигнало своя завършен вид във фонологията и трайно свързано с името на Р. Якобсон. Един от тези параметри е наречен Magn и означава ‘висша степен интензивност’ (Мелчук/Mel’čuk 1967, 1350). При такава гледна точка *дяволски приятно*, наред с *изключително приятно* (бълг.) е Magn от *приятно*, както и *неимоверно приятно* (рус.). Логиката на подобна съчетаемост е трудна за разбиране от гледната точка на чуждоезиковото обучение. При все това обаче съществува някакъв междуезиков психолингвистичен паралел в използването на „нещо лошо“ за интензифициране на „нещо неутрално“ или дори на „нещо хубаво“: например английското *terribly sorry* и българското *ужасно съжалявам*, руското *убийственная красота* и френското *beauté fatale* (възможно и с допълнителни конотации *beauté mortelle*).

С оглед на ексцерпирания езиков материал⁴ степента на проява на признака е разделена в три групи: нормална, занижена и завишена, като основен обект на анализ е именно последната. Не следвам класификациите, според които нормална е положителната оценка от типа *добър*, а отрицателната – от типа *лош* – е отклонение от нормата. Според настоящата статия случаи като *лош човек/добър човек* (бълг.), *плохой/хороший человек* (рус.); *good/bad person* (англ.) се отнасят към нормалната степен на проява на признака. Ще цитирам Н. А. Лукянова, която определя интензивността в семантичен план като количествена характеристика, която „демонстрира отклонение от „нормалната мярка“, от своеобразната „нула на нормативността“ и поради това се възприема от нашето съзнание в съответствие с определени културни постановки на говорещите по-различно, отколкото обикновения, съответстващ на някаква социална норма или мярка, предмет или явление“ (Лукянова/Lukjanova 2015,

⁴ Използван е руският текст на романа „Майстора и Маргарита“ на М. Булгаков по изданието от 1984 г. (Булгаков/Bulgakov 1984). Българският читател познава романа „Майстора и Маргарита“ от няколко издания, като преводът на български език на повечето, ако не и на всички тях, е направен от Лиляна Минкова. За целите на изследването са използвани българското издание от 1989 г. (Булгаков/Bulgakov 1989) и двуезичният „Успореден корпус на руски и български текстове“ на екипа от учени от Великотърновския университет „Св. св. Кирил и Методий“ с ръководител Г. Гочев (РБ корпус/RB corpus). Към българския превод по-късно добавих за по-широка съпоставка и английския превод на „Майстора и Маргарита“ от Ричард Пивиар и Лариса Волоконски (Булгаков/Bulgakov 1997).

190). Това, което наричам *завишена степен на проява на признака*, до голяма степен се покрива от посочената от авторката семантична интензивност. Донякъде ме притеснява определението „социална“ по отношение на нормата или мярката, защото ми се струва, че то ограничава предмета или явлението само до сферата на етиката.

1. Нормална степен на признака

Пример 1

– О да, я никога не видела такой вещицы. – ХОРОШАЯ вещица./– О, да, никога не съм виждала нищо подобно. – ХУБАВ е наистина (става дума за глобус – И.П.)./‘Oh, yes, I’ve never seen anything like it. It’s a NICE little object.’

Оценяваният обект притежава качества да бъде оценен с обща положителна оценка с нормална интензивност. Може да се отбележи желанието на английския преводач да предаде умалителността в руския оригинал – little object. Българският преводач залага на друга динамика на ситуацията и като че ли по-добре улавя, че трябва да „изпусне“ умалителността, която е част от тъканта на оригиналния текст, но не е уместна в целевия език.

Пример 2

Она несла желтые цветы! НЕХОРОШИЙ цвет./Тя носеше жълти цветя. ЛОШ цвят./She was carrying yellow flowers! NOT A NICE colour.

Оценяваният обект притежава качества да бъде оценен с обща отрицателна оценка с нормална интензивност. В руския оригинал и в английския превод тази оценка е изразена по схемата ‘не притежава положително качество’, докато в българския – по схемата ‘притежава отрицателно качество’. Използваното прилагателно *лош* не е нито *най-лош*, *отвратителен*, нито пък *леко лош*, *лошав* цвят, т.е. няма повишаване/понижаване на степента на общата отрицателна оценка.

Пример 3

Поняв, что она перевернулась, Маргарита приняла НОРМАЛЬНОЕ положение и, обернувшись, увидела, что и озера уже нет, а что там, сзади за нею, осталось только розовое зарево на горизонте./Маргарита разбра, че е с главата надолу, възвърна си НОРМАЛНОТО положение, а когато се обърна назад, видя, че езерото вече го няма, а там, на хоризонта, е останало само розово зарево./Realizing that she had flipped over, Margarita resumed a NORMAL position and, glancing back, saw that there was no longer any lake, and that there behind her only a pink glow remained on the horizon.

Положението на човешкото тяло, което съответства на нормата, е с главата нагоре. Затова и прилагателното *нормальный* в руски е регистрация на състояние, съответстващо на нормата. Степента на проява на признака е нормална и това е отразено буквално в двата превода.

2. Занижена степен на признака

Пример 4

Ведрата пустели бързо, и кавалеристи из разных взводов по очереди отправлялись за водой в балку под горой, где в жидкой тени тощих тутовых деревьев доживал свои дни на этой дьявольской жаре МУТНОВАТЫЙ ручей./ Ведрата се празнеха бързо и кавалеристите от взводовете ходеха поред за вода от долчинката в подножието на хълма, където в хилавата сянка на мършапи черници вече пресъхваше от адската жега МЪТЕН поток./The buckets were quickly emptied, and cavalrymen from different squads took turns going to fetch water in the gully below the hill, where in the thin shade of spindly mulberries a MUDDY brook was living out its last days in the devilish heat.

Преводачът е в правото си да не предаде нюанса в степента на признака, изразена в руски с мутноватый (леко мътен), като се отчете, че контекстът изобилства от други средства, които да пресъздадат за българския и за английския читател внушението на оригинала, а именно – ‘оскъдица, липса на развитие’. Например черниците са *мършапи* (бълг.)/*spindly* (англ.), сянката е *хилава* (бълг.)/*thin* (англ.), а долът е плътък (от рус. *балка* ‘долина със затревени и неособено стръмни склонове’) и затова е преведен като *долчинка* (бълг.)/*gully* (англ.). Оттук следва, че може да се пренебрегне фактът, че потокът у М. Булгаков е всъщност *мутноватый* (*мътноват*) – наблюдава се занижена степен на признака, която остава неназована за конкретната дума, но е предадена като динамика на ситуацията.

Пример 5

Само собой разумеется, что за нею он не вернулся, а, задыхаясь, побежал через широкую улицу на противоположный угол у кинотеатра, возле которого маячил КРАСНОВАТЫЙ ТУСКЛЫЙ огонек./От само себе си е ясно, че не се върна да я вземе, а пресече задъхан широката улица към отсрещния ъгъл при киното, където се мяркаше МЪЖДИВА ЧЕРВЕНА светлинка./Needless to say, he did not go back for it, but, breathless, ran across the wide street to the opposite corner by the movie theatre, near which a DULL REDDISH light hovered.

Огънят, всъщност – огънчето, свети със занижена степен на червения цвят. Тази занижена степен на проява на признака в българския превод е *мъждива червена*, а в английския – *dull reddish*, като и в двата езика добре е предадена ситуацията от оригинала.

Пример 6

Обычно маленькие глаза свои пришелец держал под прикрытыми, НЕМНОГО СТРАННОВАТЫМИ, как будто припухшими, веками./Обикновено той криеше малките си очи под НЯКАК СТРАННИТЕ си, сякаш подпухнали клепачи./Ordinarily he kept his small eyes under his lowered, SOMEWHAT STRANGE, as if slightly swollen eyelids.

Двойно се акцентува в руския оригинал върху тази незавършена, частична странност на клепачите: *немного* + *странноватый* (би могло да е *немного* + *странный* или *странноватый*). Българският и английският целеви текст

оставят акцента единичен: превежда се руската дума *немного*, а *странноватый* по обективни причини става *странен* (бълг)/*strange* (англ.).

Пример 7

– Выдайте бумагу и КОРОТЕНЬКИЙ карандаш, – приказал Стравинский толстой женщине, а Ивану сказал так: [...]– Дайте му хартия и МОЛИВЧЕ – заповяда Стравински на дебелия жена, а Иван посъветва: [...]./'Give him paper and a SHORT pencil', Stravinsky ordered the fat woman, and to Ivan he said: [...]

В случая занижено се реализира степента на признака 'дължина'. Моливът трябва да бъде къс, за да не може пациентът на психиатрията да го използва като оръжие срещу персонала или срещу себе си. Умалителната форма на съществителното *молив* в български предава само донякъде ситуацията, защото от конкретния параметър 'дължина' се преминава към по-общия 'размер'. В английския превод пък се конкретизира именно дължината – *short* (къс), което е добро решение за ситуацията.

3. Завишена степен на признака

Завишената степен на проява на признака е с най-много ексцерпирани примери и съответно тя създава ядрото на изследването. При завишената степен съжителстват морфологичните и лексикалните интензификатори.

Пример 8

Бездетная тридцатилетняя Маргарита была женою очень крупного специалиста, к тому же сделавшего ВАЖНЕЙШЕЕ открытие государственного значения./Бездетната трийсетгодишна Маргарита беше съпруга на изтъкнат специалист, при това човек, направил ВАЖНО откритие от държавно значение./The childless thirty-year-old Margarita was the wife of a very prominent specialist, who, moreover, had made a VERY IMPORTANT discovery of state significance.

Пример 9

– Да, это ВАЖНЕЙШИЙ вопрос, сударь./– Да, това е ИЗКЛЮЧИТЕЛНО ВАЖЕН въпрос, господине./Yes, that is THE MOST IMPORTANT question, sir.

Използваната в руски форма – *важнейший*, е елатив. По принцип в руския прилагателното *важный* може да се интензифицира и лексикално: ср. *очень важный*, *весьма важный* и дори *адски важный*. В българския превод липсата на завишена степен на проява на признака е пропуск⁵. Следва да се

⁵ Завишената степен може да бъде предадена например с изключително важно, твърде важно ср. Пример 10 – За ОЧЕНЬ ВАЖНОЕ сведение, которое мне, как путешественнику, чрезвычайно интересно, – многозначительно подняв палец, пояснил заграничный чудак./– За това ИЗКЛЮЧИТЕЛНО ВАЖНО сведение, което за пътешественик като мен е безкрайно интересно – обясни задграничния чудак и вдигна многозначително пръст./For some VERY IMPORTANT information, which is of great

отчете обаче, че в изречението присъства уточнението „от държавно значение“, което така или иначе предполага голяма важност. В английския превод *важнейшее* намира логичен превод в съчетанието *very important*.

Лексикално изразяване на завишена степен на проява на признака откриваме при руските прилагателни *гигантский, громадный, адский, дьявольский, сатанинский, страшный, ужасный, отвратительный, сверхъестественный, потрясающий, несусветный, неопикуемый, великий*. По-долу ще разгледаме примери с употребата им.

3.1. Гигантский и громадный

Пример 12

За ними идет спокойный и величественный ГИГАНТСКИЙ остроухий пес./Зад тях, спокоен и величествен, пристъпя ОГРОМЕН остроух пес./ Behind them a GIGANTIC, sharp-eared dog walks calmly and majestically.

Пример 13

– Как смела ты, негодяйка, коснуться Аркадия Аполлоновича? – грозно спросила супруга Аркадия Аполлоновича, поднимаясь в ложе во весь свой ГИГАНТСКИЙ рост./– Как посмя да докоснеш Аркадий Аполонович, негоднице? – викна гневно съпругата на Аркадий Аполонович и се изправи в ложата в целия си, ГИГАНТСКИ ръст./‘How dare you touch Arkady Apollonovich, you vile creature?’ Arkady Apollonovich’s wife asked threateningly, rising in the box to all her GIGANTIC height.

Пример 14

Пройдя башню, Иуда, повернувшись, увидел, что в страшной высоте над храмом зажглись два ГИГАНТСКИХ пятисвечия./Като отмина кулата, Иуда се обърна и видя как на страшна височина над храма пламнаха два ГИГАНТСКИ петосвещника./Turning after he passed the tower, Judas saw that in the terrible height above the temple two GIGANTIC five-branched candlesticks blazed.

Руското прилагателно име *гигантский* предполага пределна степен на признака в полето ‘миниатюрен – по-малък – малък – нормален по размер – голям – по-голям – огромен’. Българският и английският превод с прилагателните *огромен/гигантски* (бълг.) и *gigantic* (англ.) предават точно денотативното и конотативно значение на руския оригинал.

interest to me as a traveler', the outlandish fellow explained, raising his finger significantly и Пример 11 Следовател ушел от Иванушки, получив ВЕСЬМА ВАЖНЫЙ материал./Следователят се сбoguва с Иванушка, събрал ТВЪРДЕ ВАЖЕН материал./The investigator left Ivanushka, having obtained some QUITE IMPORTANT material.

Пример 15

– Сто тысяч – ГРОМАДНАЯ сумма, и у меня был прекрасный серый костюм./Сто хиляди са ОГРОМНА сума и аз имах чудесен сив костюм./A hundred thousand is a HUGE sum, and I had an excellent suit.

В пример 15 участва оценъчното прилагателно за параметър (стойност на сумата) *громадный*, но ако го сравним с *гигантский*, ще видим, че не е достигнат пределът на признака, съществува и формата *громаднейший*⁶ (*громаднейших размеров кот*). Българското прилагателно *огромен* и английското *huge* в двата целеви езика предават адекватно степента на признака от изходния език. Прилагателното *громадный* (рус.) има 110 употреби в романа – двадесет и един пъти повече от синонимите *гигантский* (5) и рус. *огромный* (5) и тук вече може да се говори за специфика на авторския стил/език.

3.2. Адский, дявольский, сатанинский

При „пъклените“ прилагателни особеното е, че макар дълбинно винаги да изразяват тип оценка (конструкцията ‘като на’, ‘подобно на’), те невинаги изразяват завишена степен на проява на признака.

Пример 16

При каждом слове кто-то втыкал ему иголку в мозг, причиняя АДСКУЮ боль./На всяка дума сякаш някой забождаше в мозъка му игла и му причиняваше АДСКА болка./At each word, someone stuck a needle into his brain, causing INFERNAL pain.

Пример 17

Потирая висок, в котором от АДСКОЙ утренней боли осталось только тупое, немного ноющее воспоминание, прокуратор все силился понять, в чем причина его душевных мучений./Прокураторът разтриваше слепоочието си, в което АДСКАТА сутрешна болка вече се беше поутоложила, оставила сякаш само слаб спомен. Сега прокураторът се напругаше да разбере коя е причината за душевните му терзания./Rubbing his temple, where only a dull, slightly aching reminder of the morning's INFERNAL pain lingered, the procurator strained to understand what the reason for his soul's torments was.

Пример 18

Прокуратор был как каменный, потому что боялся качнуть пылающей АДСКОЙ болью головой./Прокураторът седеше като вкаменен, защото се боеше да поклати пламналата си от АДСКАТА болка глава./The procurator was as if made of stone because he was afraid to move his head, aflame with INFERNAL pain.

⁶ Руската дума гигантейший е възможна от словообразователна гледна точка форма, но употребата ѝ е ненормативна.

В трите примера (16, 17, 18) със съществителното *болка*⁷ завишената степен на проява на признака не буди съмнения: болката надхвърля степената 'търпима', степената 'силна', 'много силна' и навлиза в степената 'нетърпимо силна' или 'адска'. Има и други примери с прилагателното *адски*.

Пример 19

– Сию секунду... сейчас... сию минуту... – пролепетала обычно очень надменная супруга председателя акустической комиссии и как стрела полетела в спальню подымать Аркадия Аполлоновича с ложа, на котором тот лежал, испытывая АДСКИЕ терзания при воспоминании о вчерашнем сеансе и ночном скандале, сопровождавшем изгнание из квартиры саратовской его племянницы./– Една секунда... сега... една минутка... – запелтечи иначе високомерната съпруга на председателя на акустичната комисия и полетя като стрела към спалнята да вдигне Аркадий Аполонович от ложето, на което той се беше проснал, мъчен от АДСКИ терзания при спомена за вчерашния сеанс и за нощния скандал, придружил пропъждането на саратовската племенница./‘This second ... at once ... this minute ...’ babbled the ordinarily very haughty wife of the chairman of the Acoustics Commission, and she flew to the bedroom like an arrow to rouse Arkady Apollonovich from his bed, where he lay experiencing the torments OF HELL at the recollection of yesterday’s séance and the night’s scandal, followed by the expulsion of his Saratov niece from the apartment.

Адските терзания са неимоверно силни терзания – завишена, крайна степен на проява на признака 'сила'. В българския и в английския превод е приложен буквалният подход, съответно – *адски* и *of hell* – дават достатъчно добър резултат и читателят добива максимално близка представа за състоянието на героя Аркадий Аполонович.

Пример 20

К Семплеяровской ложе бежала милиция, на барьер лезли любопытные, слышались АДСКИЕ взрывы хохота, бешеные крики, заглушаемые золотым звоном тарелок из оркестра./Към ложата на Семплеяров се втурна милиция, любопитни се катереха по парапета, чуваха се АДСКИ изблици на смях, бешени викове, заглушавани от златния звън на чинелите в оркестъра./The police went running to Sempleyarov’s box, people were climbing over the barriers, there were bursts of INFERNAL guffawing and furious shouts, drowned in the golden clash of the orchestra’s cymbals.

Също както при пример 19, и тук *адските* изблици на смях са неимоверно силни изблици на смях и *адски* е завишена, крайна степен на проява на признака 'сила'. В руския оригинал имаме двойно усиляване на смеха – вед-

⁷ Наситеното присъствие на болката не е случайно: тя е познат спътник на М. Булгаков. Факт е, че писателят изпитва силни физически страдания през последните години от живота си.

нъж той е *взривы хохота* (букв. *взривове от смях*) и втори път вече *адские взривы хотота* (букв. *адски взривове от смях*). В английския превод на пръв поглед усилването като че ли остава единично: *bursts of infernal guffawing* (избухвания на адски смях/кикот), но *guffaw* съдържа в себе си семемата ‘сила’, така че динамичната еквивалентност е запазена.

Прилагателното *адски* е популярен интензификатор в трите езика и при превод от руски по принцип може да бъде използвано буквално в целевия език, за което свидетелстват и разгледаните по-горе примери. Сами по себе си прилагателни от типа на *дяволски*, *адски*, *сатанински* може и да не бъдат интензификатори, а да изразяват значението ‘присъщо на дявола’ = ‘коварно’, ‘злобно’, ‘потайно’ и т.н., което се потвърждава от следващите примери.

Пример 21

Она близоручко прищурилась на ворвавшегося Ивана и, очевидно, обознавшись в АДСКОМ освещении, сказала тихо и весело: – Кирюшка!/Тя присви късогледни очи срещу нахълталия Иван, навярно се припозна на тази ДЯВОЛСКА светлина, и каза тихо и весело: Кирюшка!/She squinted nearsightedly at the bursting-in Ivan and, obviously mistaking him in the INFERNAL light, said softly and gaily: Kiriushka!

Пример 22

Потом она летала над стеклянным полом с горящими под ним АДСКИМИ топками и мечущимися между ними дьявольскими белыми поварами./После мина над стъклен под с пламнали отдолу АДСКИ огньове, сред които се суетяха дяволски бели готвачи./Then she flew over a glass floor with INFERNAL furnaces burning under it and devilish white cooks darting among them.

При тези две употреби може да се дадат различни тълкувания: осветление и огньове, присъщи на ада (напр. червени и горещи като предполагаемите пламъци на ада), или нещо друго. В пример 22 прави впечатление, че българският преводач не се придържа към буквалния превод на *адски* и използва прилагателното *дяволски*, с което дава конотацията ‘коварно/опасно’, която като че ли липсва в руския оригинал. В английския превод последователно се използва прилагателното *infernal* и това е адекватно решение, вероятно дължащо се на несигурност в конотацията на оригинала.

Пример 23

– Добрый человек? – спросил Пилат, и ДЯВОЛЬСКИЙ огонь сверкнул в его глазах./–Добър човек, нали? – попита Пилат и ДЯВОЛСКО пламъче светна в очите му./‘A good man?’ Pilate asked, and a DEVILISH fire flashed in his eyes.

Пламъчето⁸ може да се възприеме като коварно, провокативно, саркастично и т.н., но не може да се каже, че е по-коварно, по-провокативно, по-сарка-

⁸ Оригиналното е решението на преводача да използва по принцип несвойствена на българския език умалителна форма при положение, че липсва умалителност в руския текст. Правилото гласи, че умалителността е много по-присъща на руския език, но в случая динамичната еквивалентност печели: пламъче = ‘малко, бързо, едва уловимо, коварно’.

тично и т.н. Тоест няма завишена степен на проява на признака. Не е възможен превод с друго „пъклено“ прилагателно – *адски* не би пресъздадо значението ‘присъщо на дявола’, а би насочило към ‘присъщо на ада’ с друга конотативна верига. Английското прилагателно е интересно с това, че освен ‘зъл, лош, присъщ на дявола’ притежава и значението на чист интензификатор – ‘страшно силен’. В случая по-скоро става дума за ‘присъщ на дявола, коварен’.

Пример 24

Второй короткий прилив САТАНИНСКОГО смеха овладел молодой родственницей./Втори кратък пристъп на САТАНИНСКИ смях разтърси младата роднина./A second brief wave of satanic laughter seized the young relation. И още *Но Маргарита не могла сказать, был ли это грохот падения или грохот САТАНИНСКОГО смеха./Но Маргарита не би могла да каже дали беше грохот от падането или САТАНИНСКИ смях./But Margarita could not have said whether it was the rumbling of its fall or the rumbling of SATANIC laughter.

Наблюдава се оценка чрез сравнение със смеха на Сатана – при това в оригинала и в двата преводни езика остава образът именно на Сатана – а за смеха на Сатана може да се предположи, че е ‘силен, всяващ страх, злобен’ и т.н. Спорно остава обаче наличието на интензификация – по-силен от нормално ли е смехът, по-ниско/басово ли звучи?

3.3. Страшный и ужасный

Пример 25

На это Никанор Иванович, рассмеявшись СТРАШНЫМ смехом, ответил буквально так: [...] /На което Никанор Иванович се разсмя със СТРАШЕН смях и отговори буквално така: [...] /To this Nikanor Ivanovich, bursting into terrible laughter, replied literally thus: [...]

Пример 26

Молодая же родственница Аркадия Аполлоновича вдруг расхохоталась низким и СТРАШНЫМ смехом./А младата роднина на Аркадий Аполонович изведнъж се разсмя с нисък и СТРАШЕН смях./Arkady Apollonovich's young relation suddenly broke into a low and TERRIBLE laugh.

В примери 25 и 26 не е ясно дали става дума за страшно силен смях или за смях, всяващ страх. Оценката е налице (може например да се повиши градацията в бълг. с *по-страшен*, *най-страшен* и в англ. *more terrible*, *most terrible*), но е трудно да се прецени има ли проява на завишена степен на признака.

Може да се проследи употреба на *страшен* и без оттенък на степен на проява на признака:

Пример 27

Да, следует отметить первую странность этого СТРАШНОГО майского вечера./Да, трябва да отбележим първото странно нещо в тази СТРАШ-

НА майска привечер./Ah, yes, note must be made of the first oddity of this DREADFUL May evening.

Пример 28

Исчезли висячие мосты, соединяющие храм со СТРАШНОЙ Антониевой башней.../Изчезнаха висящите мостове, свързващи храма със СТРАШНАТА Антониева кула.../The hanging bridges connecting the temple with the DREAD Antonia Tower disappeared...

В примери 27 и 28 става дума само и единствено за качеството ‘страшен’ – т.е. вечерта и кулата са *страшни*, всяват страх, изпълнени са със страх. Би могло да се каже, че това е регистрация на нормалната степен на проява на признака.

При все това няма съмнение, че прилагателното *страшен* често служи за изразяване именно на завишена степен на признака:

Пример 29

Произошла пауза, после которой, сделав над собой СТРАШНЕЙШЕЕ усилие, Степа выговорил: [...]/Настъпи пауза, после Стъпа с ОГРОМНО усилие изрече: [...]/There was a pause, after which, making a MOST TERRIBLE strain on himself, Styopa uttered: [...].

Пример 30

Теперь его уносил, удушая и обжигая, САМЫЙ СТРАШНЫЙ гнев, гнев бессилия./Сега го влачеше, смазваше го и го изпепеляваше НАЙ-СТРАШНИЯТ гняв – гневът на безсилието./He was carried along now, smothered and burned, by the MOST TERRIBLE wrath – the wrath of impotence.

Пример 31

Свободного времени было столько, сколько надобно, а гроза будет только к вечеру, и трусость, несомненно, один из САМЫХ СТРАШНЫХ пороков./Свободно време имаха достатъчно, бурята щеше да се разрази едва привечер, а страхът е несъмнено един от НАЙ-ЛОШИТЕ пороци./There was as much free time as they needed, and the storm would come only towards evening, and cowardice was undoubtedly one of the MOST TERRIBLE vices.

На усилието и на гнева е присвоена най-голямата степен на проява. В пример 29 българският преводач предава руската елативна форма, като използва прилагателно с друг корен в българския, съдържащо нужната степен на проява на признака. В превода на пример 30 на български език е избрана превъзходната степен на *страшен*, точно предаваща превъзходната степен на оригинала. Пример 31 се отличава, защото в него р. *страшный* изразява степен на проява на ‘обща отрицателна оценка’. Неслучайно българският преводач избира чисто оценъчния оператор, прилагателното *лош*, за да предаде ситуацията. В английския превод в трите случая се използва превъзходната степен на *terrible* и тя пресъздава достатъчно адекватно ситуацията за англоезичния читател.

Пример 32

Га-Ноцри уходил навсегда, и СТРАШНЫЕ, ЗЛЫЕ боли прокуратора некому излечить; от них нет средства, кроме смерти./Ха-Ноцри си отиваше завинаги и нямаше кой да изцери УЖАСНИТЕ, ЗЛИ болки на прокуратора, за тях нямаше друг лек освен смъртта./Ha-Nozri was departing for ever, and there was no one to cure the DREADFUL, WICKED pains of the procurator, there was no remedy for them except death.

Степента е възможно най-висока в руски: интензификаторът *страшный* е последван от оценъчното прилагателно *злой*, което предполага безнадеждно силна болка за потърпевшия. От гледна точка на съчетаемостта известно учудване на пръв поглед буди българското словосъчетание *зли болки*, но трябва да се отчете силният емоционален и дори поетичен заряд на руския оригинал *злые боли*, който оправдава подобен превод. Що се касае до английския превод, то и двете употребени прилагателни – *dreadful* и *wicked*, са адекватно езиково огледало на ситуацията в руския оригинал.

Пример 33

Да, нет сомнений! Это она, опять она, непобедимая, УЖАСНАЯ болезнь гемикрания, при которой болит полголовы./Да, няма съмнение, това е тя, отново тя, непобедимата УЖАСНА болест – хемикранията, при която те боли половината глава./Yes, no doubt, this is it, this is it again, the invincible, TERRIBLE illness... hemicrania, when half of the head aches...

Пример 34

Какая-то неожиданная и УЖАСНАЯ хворь поразила его./Повали го неочаквана и УЖАСНА болест./He was struck by some unexpected and TERRIBLE ailment.

Най-вероятно в примери 33 и 34 болестта е *ужасна* в смисъл на интензифициран докрай признак за сила – ‘тежко заболяване’, макар да е възможно и проявите на болестта да са грозни, всяващи ужас и това да насочва към значението ‘отблъскващо заболяване’. Прави впечатление, че в английския превод прилагателното *terrible* е използвано и за *страшный*, и за *ужасный*, което говори, че в двата случая става дума повече за интензификатор на степента на проява на признака, отколкото за самостоятелно функциониращо прилагателно.

Пример 35

Не оставалось даже зерна сомнения в том, что таинственный консультант точно знал заранее всю картину УЖАСНОЙ смерти Берлиоза./Не оставаше и капчица съмнение, че на тайнствения консултант му е била предварително и точно известна цялата картина на УЖАСНАТА смърт на Берлиоз./There was not a grain of doubt left that the mysterious consultant had known beforehand the exact picture of the TERRIBLE death of Berlioz.

Пример 36

Все это было хорошо, но тем УЖАСНЕЕ было пробуждение игемона./Всичко това беше хубаво, но толкова ПО-УЖАСНО беше пробуждането на

хегемона./This was all very good, but the MORE TERRIBLE was the hegemon's awakening.

В примери 35 и 36 за разлика от примери 33 и 34 липсва степен на проява на признака и по-скоро става дума за *ужасен* в смисъл на 'предизвикващ ужас, отвращение', т.е. това е една ужасяваща/отвратителна смърт и едно ужасяващо/отвратително пробуждане. Силно отрицателната емоция, предизвикана от пробуждането, е засилена морфологически във втория пример – има степенуване – в езика на оригинала и в езика на превода: наблюдава се завишена проява на признака 'неприятно усещане'.

3.4. Отвратительный

Пример 37

Необходимо добавить, что на поэта иностранец с первых же слов произвел ОТВРАТИТЕЛЬНОЕ впечатление, а Берлиозу скорее понравился, то есть не то чтобы понравился, а... как бы выразиться... заинтересовал, что ли./Трябва да добавим, че още с първите си думи чужденецът направи на поета ОТВРАТИТЕЛНО впечатление, а на Берлиоз по-скоро му хареса, тоест не че му хареса, ами, как да се изразим... заинтригува го, да речем./It must be added that from his first words the foreigner made a REPELLENT impression on the poet, but Berlioz rather liked him – that is, not liked but ... how to put it ... was interested, or whatever.

Пример 38

– Она несла в руках ОТВРАТИТЕЛЬНЫЕ, тревожные желтые цветы./– Тя носеше ОТВРАТИТЕЛНИ, тревожни жълти цветя./She was carrying REPULSIVE, alarming yellow flowers in her hand.

Пример 39

Что же, позвольте вас спросить: он провалился, что ли, сквозь землю тотчас после своего ОТВРАТИТЕЛЬНОГО сеанса или же, как утверждают некоторые, вовсе не приезжал в Москву?/Но разрешете да ви попитам: да не би да беше потънал вдън земя веднага след ОТВРАТИТЕЛНИЯ сеанс, или пък, както твърдят някои, изобщо не беше идвал в Москва?/What was it, may I ask, had he fallen through the ground right after his DISGUSTING séance, or, as some affirm, had he not come to Moscow at all?

Пример 40

Если же к этому прибавить появившуюся у администратора за время его отсутствия ОТВРАТИТЕЛЬНУЮ манеру присасывать и причмокивать, резкое изменение голоса, ставшего глухим и грубым, вороватость и трусливость в глазах, – можно было смело сказать, что Иван Савельевич Варенуха стал неузнаваем./Ако се добави появилият се у администратора ОТВРАТИТЕЛЕН навик да цъка и да примлясква, рязката промяна в гласа му, станал глух и груб, гузният и уплашен израз в очите – можеше смело да се каже, че Иван Савелиевич Варенуха беше станал неузнаваем./Add to that the REPULSIVE

manner the administrator had acquired during the time of his absence of sucking and smacking, the sharp change in his voice, which had become hollow and coarse, and the furtiveness and cowardliness in his eyes, and one could boldly say that Ivan Savelyevich Varenuvha had become unrecognizable.

В четирите случая (примери 37 до 40) с употреби на прилагателното *отвратительный* се наблюдава оценъчно изказване с градиране по скалата ‘лошо – по-лошо – най-лошо – отвратително’. Тоест градира се силата на отрицателната оценка от общ тип: впечатлението, цветята, сеансът и навикът са оценени възможно най-отрицателно. В българския и английския превод намираме сходно разбиране и реконструиране на смисъла на оригиналното *отвратительный*, а именно ‘предизвикващ желанието да се отдръпнеш, отблъскващ’. В българския се използват прилагателните *отвратителен* и *гаден*, в английския – прилагателните *repulsive*, *disgusting* и *repellent*. Преводачите са интерпретирали различно отделни детайли в ситуацияите, но реконструкцията на руския оригинал е коректна. За българския преводач например цветята са *отвратителни* и това може да насочи българския читател най-вече към представата за грозни цветя. За английския преводач цветята са *repulsive* и това може да насочи английския читател към цветя с лош външен вид или с лоша миризма.

3.5. Сверхъестественный

Пример 41

Первый из них, одетый в летнюю серенькую пару, был маленького роста, упитан, лыс, свою приличную шляпу пирожком нес в руке, а на хорошо выбритом лице его помешались СВЕРХЪЕСТЕСТВЕННЫХ размеров очки в черной роговой оправе./Първият, със сивкав летен костюм, беше нисък, охранен, плешив, твърде приличната си шапка с вгънато дъно носеше в ръка, а на грижливо избърснатото му лице бяха кацнали очила със СВРЪХЕСТЕСТВЕННА големина и черна рогова рамка./One of them, approximately forty years old, dressed in a grey summer suit, was short, dark-haired, plump, bald, and carried his respectable fedora hat in his hand. His neatly shaven face was adorned with black horn-rimmed glasses of a SUPERNATURAL size.

Пример 42

Как ни был расстроен Иван, все же его поражала та СВЕРХЪЕСТЕСТВЕННАЯ скорость, с которой происходила погоня./Колкото и да беше зашеметен Иван, все пак поразяваше го СВРЪХЕСТЕСТВЕННАТА бързина, с която протичаше преследването./Upset as he was, Ivan was still struck by the SUPERNATURAL speed of the chase.

Пример 43

Это, конечно, неприятное, но не СВЕРХЪЕСТЕСТВЕННОЕ событие почему-то окончательно потрясло финдиректора, но в то же время и обрадовало: отвалилась необходимость звонить./Кой знае защо, това безспор-

но неприятно, но не и СВРЪХЕСТЕСТВЕНО събитие окончателно потресе финдиректора, но го и зарадва: отпаднаше необходимостта да се обажда./ This certainly unpleasant, though hardly SUPERNATURAL, occurrence for some reason thoroughly shocked the findirector, but at the same time he was glad: the need to call fell away.

В трите случая (примери 41 до 43) с употреби на прилагателното *сверхъестественный* се наблюдава интензификация на размера (голям – по-голям – неестествено голям), скоростта (бързо – по-бързо – свръхестествено бързо), събитието (неприятно – по-неприятно – свръхнеприятно). Завишената степен на признака е в полето на отрицателната оценка, надхвърлянето на нормата се оценява негативно. Преводачите на български и на английски език възприемат свръхестествената аура на случващото се и превеждат прилагателното *сверхъестественный* буквално *свръхестествен* (бълг.), *supernatural* (англ.).

3.6. Потрясающий

Пример 44

– Как? – забвйв осторожность, крикнул гость и сам себе зажал рот рукой, – ПОТРЯСАЮЩЕЕ совпадение! – Какво?! – възкликна гостът, забравил всякаква предпазливост, и сам си запуши устата с ръка. – ПОРАЗИТЕЛНО съвпадение!/'What?!' the guest cried, forgetting all caution, and clapped his hand over his own mouth. 'A STAGGERING coincidence!'

Пример 45

Он не успокоился до тех пор, пока не упроеил меня прочесть ему мой роман весь от корки до корки, причем о романе он отозвался очень лестно, но с ПОТРЯСАЮЩЕЙ точностью, как бы присутствуя при этом, рассказал все замечания редактора, касающиеся этого романа./Той не миряса, докато не се съгласих да му прочета целия си роман от първата до последната страница, и се изказа за него много ласкаво, но ми повтори с ПОТРЕСАВАЩА точност, сякаш беше присъствал на разговора, всички забележки на редактора./He could not be stopped – he asked me to read out loud my novel from the beginning to the end, and he reacted flattering to the story, but with a ASTONISHING accuracy, and – as if he had been there himself – he gave me all the observations that the editor had been giving too, for hundred percent⁹.

Пример 46

Его не радовал тот ПОТРЯСАЮЩИЙ по красоте вид, что открывался от подножия памятника князю Владимиру./Не го радваше ВЪЛНУВАЩАТА красота на изгледа, който се открива от подножието на паметника на княз Владимир./He did not rejoice in the STAGGERINGLY BEAUTIFUL view which opened out from the foot of the monument to Prince Vladimir.

⁹ Английският превод не присъства в използвания от мен корпус с паралелни руски и английски текстове и е взет допълнително от <https://www.masterandmargarita.eu/archieven/mogarytsjen.pdf>.

Трите примера (44, 45, 46) с *потрясающий* и съответните български и английски прилагателни се отнасят до степента на признака 'голям'. Съвпадението е не просто голямо, то е поразително голямо. Точността е потресаващо голяма, а красотата е зашеметяваща – тук българският превод „вълнуващата красота на изгледа“ в последния трети пример не успява да предаде адекватно степента на проява на признака в руския език и остава „по-ниско“. В същия този пример английският преводач дава конструкция от адвербиалния интензификатор *staggeringly* + прилагателното *beautiful* и пресъздава ситуацията много по-близо до оригинала.

3.7. Несусветный

Пример 47

Выходило что-то СОВЕРШЕННО НЕСУСВЕТНОЕ: пропала вся головка администрации, вчера был странный скандальный сеанс, а кто его проводил и по чьему наущению – неизвестно./Получаваше се нещо СЪВСЕМ НЕЛЕПО: изчезнало е цялото ръководство на администрацията, вчера е имало странен скандален сеанс, а кой го е провел и по чие внушение – неизвестно./Something UTTERLY PREPOSTEROUS was coming out: the whole top administration had vanished, a strange, scandalous seance had taken place the day before, but who had produced it and at whose prompting, no one knew.

Пример 48

Выходило что-то, воля ваша, НЕСУСВЕТНОЕ: [...]/Ще прощавате, ама излизаше нещо НАИСТИНА НЕЧУВАНО: [...]/Whether you will or no, something PREPOSTEROUS was coming out: [...].

Оценката на събитието е силно отрицателна, а степента на проява на признака е завишена. В пример 47 прилагателното *несусветный* е допълнително интензифицирано с думата *совершенно* и намира добър превод в българското *съвсем нелепо*. В пример 48 българският преводач е преценил, че изразената степен на признака в *несусветный* е по-силна от *нечувано* и затова интензифицира допълнително: *наистина нечувано*. В английския текст намираме *preposterous* без допълнителен интензификатор. Всъщност той не е необходим, тъй като руското *несусветный* и английското *preposterous* са носители на функцията Magn, а българските *нелеп* и *нечуван* имат нужда от допълнително интензифициране.

3.8. Неописуемый

Пример 49

Ловите же его немедленно, иначе он натворит НЕОПИСУЕМЫХ бед!/Трябва веднага да го хванете, иначе той ще извърши НЕОПИСУЕМИ поразии!/Catch him immediately, otherwise he'll do UNTOLD harm!

Пример 50

Его надо немедленно арестовать, иначе он натворит НЕОПИСУЕМЫХ бед./Той трябва незабавно да бъде арестуван, иначе ще направи НЕОПИСУЕМИ бели./He must be arrested immediately, otherwise he'll do UNTOLD harm.

Руското *неописуемый* е употребено в смисъл на 'много голям', т.е. интензифицирана степен на проява на признака 'голям'. Тъй като в двата примера става дума за неописуеми поразии/бели (както превежда *неописуемые беды* българският преводач), логично е в преводите да се използва едно и също прилагателно. Единствената разлика между славянските езици и английския език е в това, че в славянските бедата се описва, а в английския за нея се разказва – различни корени лежат в основата на прилагателните. Това по никакъв начин не променя факта, че става дума за 'твърде голяма беда'.

3.9. Великий

Пример 51

Эти же рассказы привели в ВЕЛИЧАЙШЕЕ смущение бухгалтера Василия Степановича, который накануне на спектакле не был./Тези разкази бяха хвърлили в СТРАШЕН смут и счетоводителя Василий Степанович, който не беше присъствал снощи на спектакъла./These same tales caused the GREATEST consternation in the bookkeeper Vassily Stepanovich, who had not been present at the previous evening's performance.

Степента на силата на смута е пределна. В руски това се предава с елативната форма на прилагателното *великий*, в българския уместно е избран интензификаторът *страшен*. В английския е използвана превъзходната степен на прилагателното *great*, което също адекватно пресъздава ситуацията от езика на оригинала.

III. Заключение

В заключение искам да посоча, че степента на проява на признака е оправдано да бъде обект на лингвистичен интерес, защото нейната реализация е лингвоспецифична. В разгледаните примери са регистрирани сполучливи преводачески решения от гледна точка на еквивалентността на преводния текст, като са коментирани и някои разминавания, а също и възможни подобрения. Забелязва се тенденцията в трите европейски езика за лексикални интензификатори активно да се използват „дяволски“ думи, които се проявяват като универсални интензификатори – работят в полето на положителната и отрицателната оценка.

Оглеждането на руския оригинал в българския и английския превод дава насоки за бъдещи съпоставителни търсения и хвърля светлина към проблеми като умалителността например, които вече са разглеждани в руслото на теорията и практиката на превода и чуждоезиковото обучение, но важноста им предполага нови задълбочени изследвания.

Източници

- Булгаков 1984:** Булгаков, М. *Мастер и Маргарита*. Москва: „Художественная литература“, 1984.
- Булгаков 1989:** Булгаков, М. *Майсторът и Маргарита*. Превод от руски Л. Минкова. София: Профиздат, 1989.
- РБ корпус:** Успореден корпус на руски и български текстове. Г. Гочев, С. Гочева, Св. Сивков, М. Ганчева, В. Кънева, Ив. Златев, Бл. Благоев, В. Иванова, Р. Георгиев. <<http://rbcorpus.com>> (20.04.2019).

Литература

- Арутюнова 1999:** Арутюнова, Н. Д. *Язык и мир человека*. 2-е издание, исправленное. Москва: „Языки русской культуры“, 1999.
- Буров 2014:** Буров, Ст. Степените за сравнение в българския език на славянски и балкански фон. – В: *Актуални проблеми на балканистиката и славистиката. Доклади от Втората международна конференция, проведена на 9 и 10 ноември 2012 г. във Великотърновския университет „Св. св. Кирил и Методий“*. Велико Търново: УИ „Св. св. Кирил и Методий“, 2014, 46–56.
- Василиев 2014:** Васильев, Л. М. Предикаты меры степени чего-либо в русском, болгарском, сербохорватском, чешском, польском и английском языках. – Вв: *Вестник Башкирского университета*, т. 19, № 3. Уфа, 2014, 893–895.
- Данчев 2001:** Данчев, А. *Съпоставително езикознание*. София: УИ „Св. Кл. Охридски“, 2001.
- Кузова 2016:** Кузова, М. За предела в изразяването на оценка и степен в българския и руския език. – В: *Актуални проблеми на съвременната лингвистика: Юбилеен сборник в чест на проф. д.ф.н. д-р хон. кауза Стефана Димитрова*. Под ред. на М. Стаменов и И. Панчев. София: Издателство на БАН „Проф. Марин Дринов“, 2016, 152–158.
- Легурска 2016:** Легурска, П. За съпоставителния анализ и лексикалните изследвания. – *Дзяло*, № 8, 2016 <http://www.abcdar.com/magazine/VIII/Legurska_1314-9067_VIII.pdf> (10. 10. 2019 г.).
- Лукиянова 2015:** Лукьянова, Н. А. Экспрессивная лексика разговорного употребления в семантическом аспекте. – *Вестник Новосибирского государственного университета*. Серия: История, филология. Т. 14, вып. 9: Филология. Новосибирск: Издательско-полиграфический центр, 2015, 183–201.
- Мелчук 1967:** Мельчук, И. А. К вопросу о „внешних“ различительных элементах: семантические параметры и описание лексической сочетаемости. – В: *To honor Roman Jakobson*. The Hague, Paris: Mouton, 1967, 1340–1361.
- Тилев 2011:** Тилев, Е. Елативът в руския и българския език – между омонимията и анализма. – В: *Думи срещу догми. Сборник с доклади от дванадесетата национална конференция за студенти, докторанти и средношколци*. Пловдив: Издателство на Пловдивския университет, 2011, 112–117.
- Цонев, Атанасова 2016:** Цонев, Р., Е. Атанасова. Абсолютната превъзходна степен за сравнение в българския сленг в интернет (по материали от форума teenproblem.net). – *Езиков свят*, 2016, 14, 2, 63–72.
- Червенкова 1975:** Червенкова, И. Общие адвербиальные показатели меры признака (в современном русском литературном языке). Диссертация на соискание ученой степени кандидата филологических наук. Москва, 1975.

Sources

- Bulgakov 1984:** Bulgakov, M. *Master i Margarita* [Master and Margarita]. Moskva: “Hudozhestvennaja literatura”, 1984.
- Bulgakov 1989:** Bulgakov, M. *Maystorat i Margarita* [Master and Margarita]. Prevod ot ruski L. Minkova. Sofia: Profizdat, 1989.
- Bulgakov 1997:** Bulgakov, M. *The Master and Margarita*. English translation by R. Pevear, L. Volokhonsky. London: Penguin Books, 1997.
- RB corpus:** Uspoređen korpus na ruski i balgarski tekstove [Parallel Corpus of Russian and Bulgarian Texts]. G. Gochev, S. Gocheva, Sv. Sivkov, M. Gancheva, V. Kaneva, Iv. Zlatev, Bl. Blagoev, V. Ivanova, R. Georgiev. <<http://rbcorpus.com>> (20.04.2019).

References

- Arutjunova 1999:** Arutjunova, N. D. *Jazyk i mir cheloveka*. Vtoroe izdanie, ispravlennoe. [The World and Language of Man. Second revised edition]. Moskva: Jazyk russkoj literatury, 1999.
- Burov 2014:** Burov, S. Stepenite za sravnenie v balgarskiya ezik na slavyanski i balkanski fon. [Degrees of comparison in Bulgarian against the background of Slavic and Balkan languages]. – In: *Aktualni problemi na balkanistikata i slavistikata. Dokladi ot Vtorata mezhdunarodna konferentsiya, provedena na 9 i 10 noemvri 2012 g. vav Velikotarnovskiya universitet “Sv. sv. Kiril i Metodiy”*. Veliko Tarnovo: “Sv. sv. Kiril i Metodiy”, 2014, 46–56.
- Chervenkova 1975:** Chervenkova, I. Obschije adverbial’nye pokazateli mery priznaka (v sovremennom russkom literaturnom jazyke) [General adverbial indicators of a measure of a sign (in modern Russian)]. Dissertatsija na soiskanije uchenoj stepeni kandidata filologicheskikh nauk. Moskva, 1975.
- Danchev 2001:** Danchev, A. *Sapostavitelno ezikoznanie*. [Contrastive Linguistics]. Sofia: SU “Sveti Kliment Ohridski”, 2001.
- Kuzova 2016:** Kuzova, M. Za predela v izrazyavaneto na otsenka i stepen v balgarskiya i ruskiya ezik [About the limit in assessment and degree expression in Bulgarian and Russian]. – In: *Aktualni problemi na savremennata lingvistika. Yubileen sbornik v chest na prof. d.f.n. d-r hon. kauza Stefana Dimitrova*. Ed. by M. Stamenov, I. Panchev. Sofia: Izdatelstvo na BAN “Prof. Marin Drinov”, 2016, 152–158.
- Legurska 2016:** Legurska, P. Za sapostavitelniya analiz i leksikalnite izsledvaniya [On contrastive analysis and lexical studies] – *Dzyalo*, 8, 2016. <http://www.abcdar.com/magazine/VIII/Legurska_1314-9067_VIII.pdf> (12.10. 2019).
- Lukjanova 2015:** Lukjanova, N. A. Ekspressivnaja leksika razgovornogo upotreblenija v semanticheskom aspekte [Expressive colloquial lexis in semantic aspect]. – *Vestnik Novosibirskogo gosudarstvennogo universiteta*. Serija: Istorija, filologija. T. 14, vyp. 9: Filologija. Novosibirsk: Izdatel’sko-poligraficheskij tsentr, 2015, 183–201.
- Mel’čuk 1967:** Mel’čuk, I. A. K voprosu o ‘vneshnih’ razlichitel’nyh elementah: semanticheskije parametry i opisanie leksicheskoy sochetaemosti [Towards the question of ‘external’ distinguishing elements: semantic parameters and description of lexical compatibility]. – In: *To honor Roman Jakobson*. The Haque, Paris: Mouton, 1967, 1340–1361.

- Stojanovic 2015:** Stojanovic, I. Evaluative adjectives and evaluative uses of ordinary adjectives. – In: Bekki, D. and E. McCready (eds.). *Proceedings of LENLS12: Language Engineering and Natural Language Semantics*. Tokyo, 15–17 November 2015.
- Tilev 2011:** Tilev, E. Elativat v ruskiya i balgarskiya ezik – mezhd u omonimiyata i analitizma. [The absolute superlative degree of comparison in Russian and Bulgarian – between the homonymy and analytism]. – In: *Dumi sresh tu dogmi. Sbornik s dokladi ot dvanadesetata natsionalna konferentsiya za studenti, doktoranti i srednoshkoltsi*. Plovdiv: Izdatelstvo na Plovdivskiya universitet, 2011, 112–117.
- Tsonev, Atanasova 2016:** Tsonev, R., E. Atanasova. Absolyutnata prevazhodna stepen za sravnenie v balgarskiya sleng v internet (po materiali ot foruma teenproblem.net). [The absolute superlative degree of comparison in Bulgarian slang in internet (based on materials derived from the forum teenproblem.net)]. – *Ezиков svyat*, 2016, 14, 2, 63–72.
- Vasiliev 2014:** Vasiliev, L. M. Predikaty mery stepeni chego-libo v russkom, bolgarskom, serbokhorvatskom, cheshskom, pol'skom i anglijskom jazykah. [Measure of degree predicates in Russian, Bulgarian, Serbo-Croatian, Czech, Polish and English]. – *Vestnik Bashkirskogo universiteta*, Ufa, 2014, 19, 3, 893–895.

Иво Панчев
DGT.A.BG.2
LUX-LACC 02/C110
18-20 rue Eugène Ruppert, L-2453 Люксембург
ivo.panchev@ec.europa.eu

Ivo Panchev
DGT.A.BG.2
LUX-LACC 02/C110
18-20 rue Eugène Ruppert, L-2453 Luxembourg
ivo.panchev@ec.europa.eu